
Stenografisch verslag van een openbaar verhoor in het kader van de parlementaire ondervragingscommissie Ongewenste beïnvloeding uit onvrije landen (POCOB) op 12 februari 2020 in de Enquêtezaal van het Logement te Den Haag.

Gehoord wordt: mevrouw K. Yücel (integratiedeskundige en voormalig Kamerlid).

Aanvang: 15.29 uur

Voorzitter: Rog

Griffier: Sjerp

Aanwezige leden van de commissie: Van den Berge, Kuzu, Edgar Mulder, Van Raak, Schonis, Segers, Stoffer en De Vries.

De **voorzitter**: Goedemiddag. Ik open de vergadering. Aan de orde is het openbaar verhoor van mevrouw Yücel. Mevrouw Yücel, ik heet u hartelijk welkom namens de parlementaire ondervragingscommissie. U bent integratiedeskundige en voormalig Tweede Kamerlid. U heeft de commissie een notitie doen toekomen, waarvoor dank. Deze is gepubliceerd op de website van de Tweede Kamer. In dit verhoor stelt de commissie u vragen over ongewenste beïnvloeding van maatschappelijke en religieuze organisaties in Nederland, zoals moskeeën, uit onvrije landen en hoe deze invloed kan worden doorbroken.

U wordt gehoord als getuige. Dit verhoor vindt plaats onder ede. U heeft ervoor gekozen om de belofte af te leggen.

In handen van de voorzitter legt mevrouw Yücel de belofte af.

De **voorzitter**: U staat nu onder ede. Wij bieden getuigen de gelegenheid om een korte openingsverklaring af te leggen. U heeft aangegeven daar graag gebruik van te maken. Ik geef u daarvoor nu de gelegenheid.

Mevrouw **Yücel**: Dank u wel. Ik dacht dat een korte inleiding misschien wel goed is. Dan grijp ik terug op de periode waarin ik opgroeide. Ik groeide op in de jaren zeventig en tachtig, in een wijk waar veel achterstanden waren en waar veel diversiteit was, vooral veel Turkse Nederlanders maar ook Nederlanders met andere migratieachtergronden. Het was een wijk waarin ik tijdens de zomervakantie of andere schoolvakanties, maar ook tussendoor, steeds meer jongeren steeds vaker naar nationalistische of orthodox-religieuze clubs zag gaan.

Tussen toen en nu is er een hele ontwikkeling geweest, die ik zelf heb waargenomen en velen met mij, waarbij er verzuiling is ontstaan, ook binnen de migrantengemeenschappen en ook binnen dezelfde etnische groepen. Deze zijn heel erg beïnvloed. Er is een stukje nationalisme en fanatieke religie ingeslopen waardoor mensen binnen die bubbels een waardeontwikkeling opdoen en waarden ontwikkelen die te vaak haaks staan op onze fundamentele waarden, de universele waarden die we hebben, de humane waarden, de democratische spelregels die we met elkaar hebben. Daar scheurt het nu regelmatig op.

Dat is vooral gekomen door buitenlandse beïnvloeding, wel of niet gefinancierd, maar deels ook doordat mensen een plekje wilden vinden met hun eigen roots en hun eigen identiteit. Anderen hebben de weg gekozen van emancipatie, van vrijheid; de belofte van vrijheid, van vooruitkomen met behoud van eigen achtergrond. Maar te veel mensen zijn in die bubbels vast komen te zitten met andere leefwerelden, waar we nu mee te maken hebben. En dat schuurt en botst. Daarom denk ik ook wel dat het goed is dat het parlement, u, daar aandacht aan besteedt.

De **voorzitter**: Dank u wel.

Mevrouw **Yücel**: Graag gedaan.

De **voorzitter**: Dit verhoor zal worden afgenomen door de heer Segers. Ik geef het woord aan hem.

De heer **Segers**: Dank u wel, voorzitter. Mevrouw Yücel, welkom, ook van mijn kant. Dank dat u hier wilt zitten. Dank ook voor uw openingsstatement en voor uw position paper. Ik wil daar graag aan refereren en vragen over stellen. Het is misschien goed om te beschrijven dat dat staat in het kader van een dag waarin we kijken naar de impact van buitenlandse beïnvloeding op gemeenschappen in Nederland. Ik zal het met u hebben over Turks-Nederlandse gemeenschappen en wat daar gaande is. In dat kader sprak u net, en schreef u in uw position paper, over verzuiling als iets waarover u zich zorgen maakt. Kunt u de manier beschrijven waarop die verzuiling in de Turks-Nederlandse gemeenschap wordt vormgegeven?

Mevrouw **Yücel**: Binnen de Turks-Nederlandse gemeenschap heb ik in de loop der jaren gezien, en zie ik ook nu, dat die verzuiling loopt langs nationalistische en religieuze lijnen. Er zijn heel veel indelingen te maken, maar ik houd het even bij vier of vijf, zoals ik ook in het position paper heb aangegeven.

Het loopt langs de lijn van Diyanet, onderdeel van de Turkse regering, van een ministerie van de Turkse regering, met moskeeën hier die zijn verbonden met de Turkse overheid. En je hebt Milli Görüş, die ook verbonden zijn met de Turkse regering. Zij hebben net iets andere roots, maar Diyanet en Milli Görüş vinden elkaar wel heel goed. Dan heb je de Gülenaanhangers, die ook hun eigen verenigingen, gebedsruimten en religieuze beleving hebben. Je hebt ook heel veel progressief-liberale of seculiere Turkse Nederlanders, die soms wel roots in een van die zuilen hebben, maar die zich hebben

losgemaakt en die zich onafhankelijk begeven. Zij staan los van zuilen. En je hebt de Koerdisch-Turkse Nederlanders die zich vanuit hun geschiedenis maar ook vanuit hun hedendaagse situatie in het Midden-Oosten of in Zuid-Turkije ook om een zekere culturele vereniging of politieke vereniging heen organiseren. Dit zijn een beetje ...

De heer **Segers**: Dat zijn de zuilen zoals u ze zou willen omschrijven.

Mevrouw **Yücel**: Ja.

De heer **Segers**: Het is misschien goed om aan te geven dat ik het eerst wil hebben over de invloed van Turkije op de Turks-Nederlandse gemeenschap, dus van daar naar hier. In het volgende blok wil ik het hebben over de gevolgen voor de Turks-Nederlandse gemeenschap. Aan het eind wil ik met u bespreken of u maatregelen ziet die genomen zouden kunnen worden om ongewenste beïnvloeding tegen te gaan. Nog even afgezien van de groepen die u onderscheidt -- daar wil ik zo op ingaan: u schrijft in uw position paper dat Ankara een giftige mix exporteert van virulent nationalisme en politiek islamisme.

Mevrouw **Yücel**: Ja.

De heer **Segers**: Omschrijf die mix eens.

Mevrouw **Yücel**: Degenen die de Turkse geschiedenis kennen, weten dat nationalisme altijd iets is geweest dat bij de Turkse burgers een ding was. De grenzen van Turkije, ook vanwege de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog, en de geschiedenis maken dat het nationalisme altijd wel aanwezig is in Turkije. Dat wordt in de loop der tijd aangewakkerd of iets getemperd, maar ik heb gezien dat het de afgelopen decennia eigenlijk alleen maar verder is aangewakkerd. Dan gaat het heel erg over dé Turkse identiteit, over je vooral verbonden voelen met Turkije en dienend zijn aan Turkije wanneer dat aan

de orde is of nodig is. De religieuze lijn gaat over je islambeleving: we zijn allemaal moslims, we zijn Turken, we zijn moslims. Er is een "wij", gedefinieerd als Turks en moslim, en er is een "zij", de westerlingen, anderen, iedereen die erbuiten valt.

De heer **Segers**: En kunnen "zij" ook die andere groepen, die andere zuilen binnen de Turkse gemeenschap zijn, die dan niet bij die "wij" horen?

Mevrouw **Yücel**: Ja, de "wij" is op dit moment heel erg gedefinieerd langs een interpretatie van de islam die vanuit Diyanet tot de mensen komt en nu ook in het onderwijs. Die beïnvloeding vindt langs die wegen natuurlijk ook steeds meer plaats naar Nederland. Als je een andere opvatting hebt over het geloof, of als je daar liberaler in staat, of als je niet gelooft, of als je een ander geloof hebt, sta je erbuiten.

De heer **Segers**: Als het gaat over de manier waarop dit wordt geëxporteerd, noemt u Diyanet. Dat is het ministerie van Religieuze Zaken en daar vallen een aantal Turks-Nederlandse moskeeën ...

Mevrouw **Yücel**: De geloofsbeleving, hoe het geloof geïnterpreteerd zou kunnen worden, hoe je je geloof moet belijden, is langs de weg van Diyanet, ja. En die is weer verbonden met de Turkse staat.

De heer **Segers**: Is dat dé manier waarop deze mix wordt geëxporteerd?

Mevrouw **Yücel**: Niet alleen. Als u kijkt naar de Turks-Nederlandse gemeenschap in ... Of laat ik het zo zeggen: heel veel Turkse Nederlanders hebben heel veel contact met elkaar in sociale verbanden. Dat heeft overigens ook heel veel voordelen. De sociale cohesie is heel goed. Als je het hebt over de participatiesamenleving mag Nederland daar wel eens binnenkijken en zien hoe goed die daar wordt opgepakt, het er voor elkaar zijn wanneer dat aan de orde is, ook als er een zieke is. Dus dat is allemaal

voorbeeldig. De sociale controle heeft ook voordelen. Maar de andere kant is dat binnen die bubbel mensen naar dezelfde televisiezenders kijken, en dat is de staatstelevsie in Turkije, naar dezelfde feestjes gaan, naar dezelfde clubs gaan om in hun vrije tijd sociale activiteiten met elkaar te ontplooiën. Dezelfde feestjes, dezelfde cafeetjes. Dus als je het heel scherp wilt neerzetten, zijn heel veel Turkse Nederlanders binnen die zuilen wel hier op Nederlands grondgebied, maar mentaal vooral in het land van herkomst.

En binnen die bubbel komen er allemaal boodschappen over de Turkse identiteit: wat die is, dat er een wij/zij is. Dat sluipt erin. De religieuze beleving wordt dus ook inhoudelijk beïnvloed door Turkije omdat die verbonden is met Diyanet, die hier ook imams heeft. Daardoor vindt er een waardeontwikkeling plaats die soms ver afstaat van wat wij met z'n allen onze "democratische spelregels" noemen of "universele waarden".

De heer **Segers**: Waarom wil Turkije dat? Wat is de agenda van Turkije als het gaat om de export van dit gedachtegoed?

Mevrouw **Yücel**: Ja, dat is een vraag die, denk ik, veel beter aan anderen gesteld kan worden. Ik kan alleen maar een inschatting maken van waarom Turkije dat wil. Kijk, het zijn natuurlijk ook Turkse staatsburgers; veel Turkse Nederlanders hebben een dubbele nationaliteit en hebben op zijn minst Turkse roots. Ik vind het dus op zich niet raar dat je daar oog voor hebt. Het zou bijvoorbeeld ook raar zijn als Rutte er helemaal geen oog voor zou hebben als er iets speelde bij Nederlanders in Canada. Er blijft iets van een natuurlijke verbinding. Ik denk dat we niet raar moeten opkijken van Turkse Nederlanders die zich op een natuurlijke manier verbonden voelen met Turkije. Dat is heel logisch. Dat is ook het probleem niet.

Maar het wordt gevaarlijk als de bemoeienis zo gaat dat beïnvloeding via de zuilen leidt tot boodschappen waarbij wordt bepaald wat de Turkse identiteit is, wat je moet doen en hoe je je geloof moet beleven. Als er daar, 3.000

kilometer verderop, een referendum of een verkiezing plaatsvindt en er hier, op Nederlands grondgebied, koste wat kost campagne gevoerd moet worden. Als je zelfs naast de minister moet staan die 3.000 kilometer verderop zijn hoofdtaak heeft, maar tegenover de journalisten, tegenover de burgemeesters en tegenover de politie hier. Als je je zó moet opstellen, komt er een wij/zij, die, denk ik, ons met z'n allen alleen maar verdere zorgen geeft. Iedereen schrikt daarvan, wordt daar bang van. En dat is logisch, zeker als mensen groepen jongeren horen scanderen dat Erdogan hun premier is en niet Rutte.

De heer **Segers**: Dus als ik het even probeer samen te vatten, dan is het een boodschap van loyaliteit aan Turkije, loyaliteit aan de politieke leiding van Turkije en een religieuze agenda via Diyanet, namelijk dat een onderdeel van je Turkse identiteit het feit is dat je moslim bent. Die boodschap wordt uitgezonden, via Diyanet of via media, in sociale verbanden. En zolang er maar verzuiling is, worden mensen daarin opgevoed en grootgebracht.

Mevrouw **Yücel**: Ja, dan is het makkelijk om op die manier die boodschap te brengen.

De heer **Segers**: En het doel zou kunnen zijn: een blijvende loyaliteit aan of een blijvende verbinding met Turkije.

Mevrouw **Yücel**: Ja, dat. Maar ook zorgen dat de diaspora overal vooral de agenda van Turkije dient.

We hebben het gehad over mensen die er vooral in meegezogen worden. Heel vaak worden ze gewoon erin meegezogen. Mensen willen vaak gewoon hun geloof belijden en beleven, of willen sociale contacten met mensen met een Turkse achtergrond. Ze zoeken elkaar op. Maar dan komen ze in een fuik terecht waar indoctrinatie en beïnvloeding plaatsvindt. Mensen die daarbuiten vallen en die ook een Turkse achtergrond hebben -- dat zijn er

veel meer dan wij denken -- worden heel vaak bang gemaakt, geïntimideerd, bedreigd of monddood gemaakt.

De heer **Segers**: Op welke manier?

Mevrouw **Yücel**: Op welke manier? Op het moment dat er kritiek geleverd kan worden omdat er misstanden zijn ... Ik maak het heel concreet, uit de tijd dat ik Kamerlid was. Er waren misstanden bij moskee-internaten in Nederland, in Rotterdam. NRC heeft daarover gepubliceerd. Kamerleden keken daarna en dachten: potverdikkeme -- sorry, dat woord mag ik hier niet bezigen -- daar moeten we iets mee, daar groeien kinderen op, ze zijn er dag en nacht en ze zijn misschien wel niet veilig omdat de brandveiligheid niet in orde is of het pedagogische klimaat niet gezond is; er moet in ieder geval naar gekeken worden. Nou, dan komt er een druk op gang waarbij je wel héél goed moet weten wat je doet en je heel stevig in je schoenen moet staan, wil je doorzetten. Heel veel mensen in Nederland bezwijken nu al en denken: o laat maar, ik vind het te ingewikkeld, het is kennelijk te gevoelig. Maar als je goed kijkt, weet je dat je daar niet van weg kan kijken. Want daar groeien kinderen op, jaar in, jaar uit. Het zijn niet een paar uurtjes in een week of op een dag, maar jaar in, jaar uit. En dat is onttrokken aan het zicht van onze samenleving en aan dat van de ouders.

De heer **Segers**: Maar probeer ons even mee te nemen naar een Turks-Nederlandse parlementariër of een lid van de Turks-Nederlandse nationale gemeenschap die zich ergens zorgen over maakt en die zich zou willen uitspreken maar dat toch niet doet. Wat is precies de angst? Wat is ...

Mevrouw **Yücel**: Dat je als landverrader wordt neergezet. Dat je ...

De heer **Segers**: Door wie?

Mevrouw **Yücel**: Door Turkse Nederlanders die zich heel erg fanatiek en publiek uiten over hun steun aan Erdogan. Het zijn vaak Erdogan-aanhangers.

De heer **Segers**: Op sociale media bijvoorbeeld?

Mevrouw **Yücel**: Op sociale media, maar ook rechtstreeks, met berichtjes, via-via moet je ergens op het matje komen. Het ligt er ook aan waar je werkzaam bent. Het kan ook zijn dat je in je professionele rol gebasht kunt worden. Verdachtmakingen. Valse beschuldigingen. Valse framings. Direct in de hoek van extreem rechts zetten. Het koppelen aan islamofobie. Wat overigens ook een term is die heel erg is neergezet met de agenda om alle mogelijke kritiek op misstanden direct met de grond gelijk te maken. Want niemand wil islamofob zijn, dus dat maakt kritiek bijna onmogelijk. Of je moet heel goed weten waarover je spreekt.

De heer **Segers**: Wij hebben in voorgesprekken ook gesproken met mensen die zeiden: "Ik zou het lastig vinden om wat te zeggen, omdat ik dan niet meer op vakantie kan gaan naar Turkije. Want ik ben bang dat mij daar iets zou overkomen of dat mijn familieleden iets zou overkomen in Turkije. Dus ik houd me maar stil." Zijn dat signalen of verhalen die herkenbaar zijn?

Mevrouw **Yücel**: Ja. Ja, ja, ja, die zijn heel herkenbaar. Sommige mensen komen ook Turkije niet meer binnen. De meeste mensen houden daarom hun mond. Ze zijn bang om niet meer naar Turkije te kunnen, maar ook om gewoon hier gevaar te lopen. Want het fanatisme is behoorlijk en mensen zien in Turkije wat zo'n fanatisme teweeg kan brengen. Mensen zijn bang -- ik heb daar in mijn position paper ook woorden aan gegeven -- dat het hier ook gebeurt, dat mensen hier ook aangevallen kunnen worden omdat ze anders denken, omdat ze niet precies zeggen wat vanuit de Turkse overheid wenselijk is.

De heer **Segers**: U zegt dat veel mensen bang zijn. Kunt u met iets van aantallen aangeven hoe groot de Turks-Nederlandse gemeenschap is? Welk gedeelte rekent zich niet helemaal tot het "wij" dat dan wellicht veilig zou zijn? Om welke aantallen gaat het?

Mevrouw **Yücel**: Nou ja, kijk, ik denk dat meer dan de helft niet durft te spreken. Meer dan de helft.

De heer **Segers**: En hoe groot is de Turks-Nederlandse gemeenschap?

Mevrouw **Yücel**: Ik heb de laatste statistieken niet bijgehouden, maar dat zal zo tegen de 400.000 zijn.

De heer **Segers**: En uw inschatting is dat de helft ...

Mevrouw **Yücel**: Ja, mijn inschatting is dat de helft niet durft te spreken.

De heer **Segers**: Wat is de rol van ...

Mevrouw **Yücel**: En de andere helft is al zodanig in de zuil getrokken dat de perceptie dat je binnen een democratie van mening mag verschillen, dat dat helemaal niet erg is, dat er allerlei mensbeelden en maatschappijbeelden zijn, allerlei opvattingen over religieuze beleving, over het begrip "vrijheid" en over wat onafhankelijke media is, dat het begrip daarvan uiteenloopt. Ook met wat wij in Nederland nog in meerderheid als vrijheid zien.

De heer **Segers**: Wat is daarbij de rol van Diyanet, dat ministerie van Religieuze Zaken dat hier imams benoemt? Is er ook een rol van consulaten, wellicht van de ambassade in dit hele proces?

Mevrouw **Yücel**: Ik kan alleen maar aangeven wat de gevolgen zijn voor mensen die in die zuil zitten, die in de Diyanetzuil of binnen die andere

zuilen, Milli Görüş of Gülen, zitten. Als er een ontwikkeling is die verbonden is met de ontwikkelingen in Turkije of het Midden-Oosten -- dan gaat het dus over de Turkse identiteit of de moslimidentiteit -- zie je dat rechtstreeks terug bij een grote groep Turkse Nederlanders hier, doordat ze zich manifesteren met ideeën die het gedachtegoed van bijvoorbeeld de Turkse regering zouden kunnen zijn. Dat zien we zo nu en dan ook in het parlement. Het gaat soms ook via politieke partijen, natuurlijk. Maar ook op scholen hoor je het dan. Bijvoorbeeld bij de inval in Syrië door Turkije, want daar ben ik ook zo regelmatig, zag je dat sommige Turkse jongeren gewoon zeiden: "Tja, de Koerden, de Koerden ... Jullie IS is misschien IS, maar de Koerden zijn ook altijd een gevaar voor de Turkse overheid." Als je naar de Turkse geschiedenis kijkt, weet je gewoon dat daar door de hele historie heen conflicten zijn. Even los van wat je daarvan vindt, van wat ik er zelf van vind, daar blijf ik even buiten nu. Maar de opvatting, de perceptie en de duiding van ontwikkelingen daar, worden een-op-een overgenomen en worden hier zo beleefd.

Aan de andere kant heb je een meerderheid die ziet dat bijvoorbeeld de IS-strijders daar vooral zijn verslagen door groeperingen die nu weer aangevallen worden door Turkije. Dus iets van 90% van de samenleving, of misschien wel meer, kijkt ernaar en denkt: wat is dit? Je kunt elkaars taal spreken, maar als je elkaars taal niet meer spreekt, dan gaat het ook mis. Dat is een beetje een dubbelzinnige zin. Maar wat rechtvaardigheid is, wat fair is; er is soms ook heel veel dubbelzinnigs aan de internationale geopolitiek.

De heer **Segers**: Dat is een keuze die er ...

Mevrouw **Yücel**: Dat is ook zo.

De heer **Segers**: Ik probeer toch nog even een beetje inzichtelijk te maken wat er hier in Nederland gebeurt, bijvoorbeeld na de coupoging in 2016 in

Turkije. Er is een mislukte coupepoging in de zomer. Daarna is er tweespalt, een tegenstelling tussen aanhangers van Erdogan en gülenisten, dus aanhangers van een geleerde die in de Verenigde Staten woont. Dat leidt ook tot spanningen hier in Nederland. Dat leidt weer tot een demonstratie op de Erasmusbrug. Er gebeurt hier dus ook van alles. Kunt u eens even schetsen hoe dan de link is tussen dat wat daar gebeurt en de impact op de gemeenschap hier?

Mevrouw **Yücel**: We hebben allemaal gezien dat daar een mislukte staatsgreep, een coup poging is geweest. Dat is via de media tot ons gekomen. Op het moment dat in Turkije duidelijk werd dat mensen gevraagd werd om de straat op te gaan om de democratie te verdedigen, zag je dat ongeveer gelijktijdig in Europese steden de mensen ook de straat op gingen met Turkse vlaggen. Dus is dat een directief geweest of niet? Tja. Of het nou een directief is geweest of niet, we zien wel de directe beïnvloeding. En misschien is die beïnvloeding op dat moment niet eens meer nodig. Maar als je je mentaal in alles vooral verbonden voelt met een ander land, een land waar je roots liggen, en je vooral daarmee bezig bent, ga je de straat op bij zo'n mislukte coup en niet op een ander moment.

Ik heb op dat punt overigens heel vaak iets gemist. Er is heel veel discriminatie op de arbeidsmarkt. Er zijn heel veel problemen die vooral de migrantengemeenschappen raken. Heel veel armoede, sociaal-economische verschillen, sociaal-economische gezondheidsverschillen. Maar daar zie ik het Malieveld niet voor vollopen, terwijl het de mensen wel direct raakt. Dus dat zegt iets. Dat zegt iets over hoe die identiteitsvorming via die lijnen heeft plaatsgevonden en welke gevolgen dat heeft. Dat wordt vooral erg op het moment dat publieke gezagsdragers worden aangevallen en er vijandig naar hen gekeken wordt.

De heer **Segers**: Zoals?

Mevrouw **Yücel**: Alles wat daarna in de media kwam, weet ik uit eigen ervaring. De publieke omroep en alle kranten en journalisten hebben heel veel te verduren gehad, ook achter de schermen, in de trant van: jullie zijn alleen maar bezig met Turkije bashen. Dit terwijl op dat moment verslag werd gedaan van mensen die wel of niet willekeurig opgepakt werden, wetenschappers, docenten, wel of niet Gülenaanhangers. En met welk bewijsmateriaal? Net zoals Nederland iets vindt over de ontwikkelingen in Rusland, of in de VS, of in Hongarije of in Polen, vindt Nederland ook zo nu en dan iets over de ontwikkelingen, over de rechtsstaat, over de democratie, over de mensenrechten in Turkije. Die ruimte wordt natuurlijk ook op die manier ingevuld. Maar dat soort instituten merken dan heel veel druk en lobby, antilobby.

De heer **Segers**: U zegt eigenlijk: er zijn heel veel redenen om naar het Malieveld te gaan, bijvoorbeeld de discriminatie op de arbeidsmarkt vanwege etnische achtergrond, maar dat gebeurt niet. Maar men gaat wel de straat op met Turkse vlaggen als gevolg van een coup poging.

Mevrouw **Yücel**: Waarbij de trias ... Ja, dat ja.

De heer **Segers**: Precies. Dan komen we al bij de impact op de gemeenschap. Ik wil speciaal even stilstaan bij wat dit doet met jongeren. Wat doet dit met een nieuwe generatie van Turkse Nederlanders? U zei net dat in die zuil de oriëntatie is "onze leider, onze politiek leider is eerder Erdogan dan premier Rutte". Dat is de beleving. Geldt dat ook voor een jongere generatie? Zie je dat die jongere generatie op die manier opgroeit of zie je daar ook een oriëntatie op Nederland en op het Nederlander zijn?

Mevrouw **Yücel**: Dat is divers. Binnen de Turks-Nederlandse gemeenschap is er heel veel diversiteit. Maar er is een te grote groep en een groeiende groep die zich steeds meer verbonden voelt met de Turkse identiteit en met de moslimidentiteit. En dat definieert zo iemand dan helemaal. Maar je kunt

ook en-en hebben: je kunt de moslimidentiteit hebben, je kunt Turkse roots hebben of zelfs de Turkse identiteit, maar daarnaast ook de Nederlandse. Je kunt allerlei identiteiten hebben. Maar waar het op misgaat, is dat onder al die identiteiten, die eigenheid, onder wat jou jou maakt, niet een pakket aan universele waarden ligt dat maakt dat we elkaar blijven verstaan en dat wij samen deze mooie 75 jaar vrijheid doorgeven.

We hebben het net gehad over de straat op gaan op het moment dat er 3.000 kilometer verderop iets gebeurt. Dat gebeurt niet alleen bij een coup poging, waarbij de parlementaire democratie in het geding is. Dat zou je nog redelijk kunnen begrijpen, los van die leuzen en die vlaggen. Maar op het moment dat dezelfde mensen die de straat op gaan, zich heel fanatiek vastbijten in een ontwikkeling, en die ook echt vanuit het hart steunen, waarbij de trias politica in Turkije onderuitgehaald kan worden of op zijn minst kwetsbaar wordt gemaakt, en je Turks-Nederlandse jongeren daarvoor ziet juichen, baart dat zorgen.

Het baart ook zorgen, of het baarde zorgen, dat Ebru Umar werd opgepakt in Turkije om wat ze als Nederlands-Turkse columnist tweette. Gewoon Nederlandse media. Dat gejuich als iemand wordt opgepakt voor een opvatting, voor wat ze getweet heeft, dat repressieve, dat achter een repressief systeem staan, dát mag ons zorgen baren. Niet dat iemand Erdogan oké of geweldig vindt. Het gaat niet over Erdogan. Het gaat wat mij betreft over hoe we het sociale contract nog met elkaar hebben om met elkaar samen stappen te zetten, vooruitgang te boeken en ook kansrijk te worden met elkaar.

De heer **Segers**: Wat u eigenlijk zegt, is dat het geen probleem is om een sub-identiteit van moslim of Turk of Koerd te hebben, als dat maar gedragen wordt door fundamentele vrijheden.

Mevrouw **Yücel**: Door fundamentele vrijheden.

De heer **Segers**: En er staat een vraagteken achter of dat ...

Mevrouw **Yücel**: Daar heb ik grote zorgen over. Ik ben toevallig vandaag in Rotterdam-Zuid geweest. We kennen de aanpak van de achterstanden die er jaar in, jaar uit sociaal-economisch ingeslopen zijn. We kunnen in onderwijs blijven investeren. Dat moeten we ook doen. Er zijn heel veel hardnekkige achterstanden en we kunnen niet genoeg investeren in onderwijs en in het tegengaan van discriminatie op de arbeidsmarkt. We kunnen niet genoeg investeren in het mensen meenemen, emanciperen en verheffen, en zorgen dat de sociaal-economische gelijkheid beter is. Maar we komen er niet als we niet óók de sociaal-culturele kant erbij pakken. Want je kan een baan hebben en hoogopgeleid zijn, maar als daar een waardenpatroon onder zit dat maakt dat je je medeburgers, alle andersdenkenden of andersgelovigen, ziet als de "zij", als de vijand, en je je eigen groep ziet als superieur, "wij zijn beter", dan gaat er iets goed mis.

En daar hebben we, vind ik, de afgelopen jaren sowieso te weinig aandacht voor gehad. Ik denk dat dit echt een urgent vraagstuk is waaromheen een grootse aanpak dient te starten. We willen het sociale contract opnieuw verstevigen met elkaar.

De heer **Segers**: U maakte zelf net een vergelijking met Nederlandse migranten die elders in de wereld wonen en waar de premier of het koningshuis op bezoek gaat. Er zijn daar tulpenfestivals, klompenfestivals, allemaal folklore, maar ergens zie je dat afnemen. Maar in deze gemeenschap lijkt het wel alsof de oriëntatie op het thuisland van vaak ouders en grootouders toeneemt. Is dat een terechte constatering? En zo ja, hoe komt dat?

Mevrouw **Yücel**: Ja. Hoe komt dat? Dat is tweeledig. Wij doen het als Nederland, als samenleving, ook niet goed. Wij hebben zelf veel mensen met

een andere achtergrond er niet genoeg bij gehouden, door discriminatie, door uitsluiting en door mensen te vaak te veel als groepen te zien en weg te zetten. We mogen onszelf in de spiegel aankijken. Het is misschien niet altijd zo bedoeld, maar het is wel zo. Ook zijn er sociaal-economische achterstanden. We hebben het de afgelopen jaren regelmatig gehad over parallelle samenlevingen. Die lopen niet alleen langs uiteenlopende waardenontwikkelingen en waardepatronen. Ze lopen niet alleen langs die sociaal-culturele lijnen. Het loopt ook langs lijnen van hoger opgeleid zijn of niet, werk hebben of niet, een huis hebben of niet, kansen hebben of niet. Als dat soort scheidslijnen langs religieuze lijnen gaan, langs etnische lijnen gaan, doe je het als samenleving gewoon niet goed. Dus dat is de ene kant, de voedingsbodem.

Aan de andere kant is er ook actief beïnvloeding. Niet alleen vanuit Turkije of regeringen van andere landen van herkomst. Er is ook echt een religieuze, salafistische beïnvloeding of beïnvloeding vanuit de Moslimbroederschap, die heel professioneel werkt, ook via de moskeeën. Ik mag dat hier best zeggen, en zeg het ook wel vaker: ze zitten zelfs in onze Verenigde Naties; Saudi-Arabië is voorzitter van de Mensenrechtenraad. Dus die werken heel professioneel en hechten heel erg aan de identiteit rondom de moslimreligiositeit.

Dat bij elkaar is natuurlijk helemaal een giftige mix. Wij weten deze groepen niet voldoende bij ons te houden of erbij te trekken, écht gelijke kansen te geven. Dat doen we gewoon niet. En aan de andere kant zeggen andere regeringen en andere mensen die daar belang bij hebben, religieuze leiders: "Kom maar, ik ga voor je zorgen. Ik ga voor je zorgen. Je kan geld krijgen voor je clubjes, voor je gebedshuizen. Ik ga je eigenwaarde geven. Je mag er zijn. Ik zie jou als volwaardig, als gelijkwaardig. Kom maar."

De heer **Segers**: In dat kader wijst u op Turks salafisme en het risico van radicalisering.

Mevrouw **Yücel**: Ja.

De heer **Segers**: Ook onder Turkse Nederlanders. U wees daar speciaal op, want u zei dat er minder aandacht voor is. Maar is dat exact deze ontwikkeling die u nu beschrijft?

Mevrouw **Yücel**: Ja. Niet per se alleen dat er onder de Turkse Nederlanders een heel grote groep is die radicaliseert. Maar ook de mensen ... Hoe moet ik het zeggen? Kijk, op het moment dat een moskee teksten heeft op een website waarbij bijvoorbeeld meisjesbesnijdenis wordt aangemoedigd of vergoelikt, en ik niet voldoende tegenkracht hoor uit de moslimgemeenschap of genoeg moslims hoor die zich daartegen verzetten en die dat absoluut niet willen in hun religieuze beleving, betekent dat nog niet dat ze het allemaal ook goedkeuren. Maar het betekent wél dat ze het al zwijgend legitimeren. Dus juist binnen die gemeenschappen moeten die tegenkrachten woorden en daden krijgen. Dat gebeurt te weinig. En dat komt ook wel door die salafistische beïnvloeding.

De heer **Segers**: Ik wil zo kort afsluiten met maatregelen die we kunnen nemen. Want daar hintte u al op. Maar eerst nog een laatste vraag op dit punt, die eigenlijk aansluit bij waar u mee bent begonnen, namelijk de verzuiling en de verschillende groepen waar de Turks-Nederlandse gemeenschap uit bestaat. Heeft u de indruk dat de Turkse overheid of de Turkse ambassade heel goed doorheeft wie tot welke zuil behoort, wie welke voor- en afkeur heeft?

Mevrouw **Yücel**: O ja, dat denk ik wel. Dat bleek ook wel steeds als er verkiezingen zijn. In ieder geval de laatste twee keer -- ik zeg het even uit mijn hoofd -- zijn er brieven gestuurd naar sommige mensen met een Turks-Nederlandse achtergrond, maar naar sommigen ook niet. Hoe kan dat; waarom de een wel en de ander niet? Welke wel en welke niet? Het waren

ook niet alleen aanhangers van de huidige machthebbers in Turkije die die brief kregen.

De heer **Segers**: Heeft u zelf een brief gekregen?

Mevrouw **Yücel**: Ik heb zelf niet die brief gekregen, maar mensen die mij nabij zijn wel.

De heer **Segers**: Met een oproep om te gaan stemmen?

Mevrouw **Yücel**: Ja. Ja.

De heer **Segers**: Voor de Turkse verkiezingen?

Mevrouw **Yücel**: Ja. Heel veel Turkse Nederlanders hebben die brief gekregen. Het is ook aan de orde gesteld hier in het parlement. Er zijn Kamervragen over gesteld, maar daar hoor je dan niks meer van. Al die mensen werden toen bang: hoe kan het dat de Turkse regering tot aan onze brievenbus, tot aan onze voordeur, komt, op deze manier eigenlijk binnenkomt, en dat daar niet een duidelijk signaal tegen afgegeven wordt? Deze mensen worden allemaal in de kou gelaten. Mevrouw Harzi zat hier voor mij. Moedig, wat ze deed, echt moedig.

De heer **Segers**: Een mevrouw van de moskee in Geleen.

Mevrouw **Yücel**: Ja. Ik ... Ja.

De heer **Segers**: Er was ook sprake van dat er een lijst was met aanhangers van Gülen, de geleerde waar ik het over had, die in de Verenigde Staten woont en die tegenover president Erdogan zou staan. Dat verhaal kent u uiteraard.

Mevrouw **Yücel**: Ja.

De heer **Segers**: En dat is geloofwaardig?

Mevrouw **Yücel**: Die lijsten, ja, dat is heel ... Even kijken; ja, dat is geloofwaardig. Dat is ook niet gek, dat is ook helemaal niet raar en het is zelfs geen publiek geheim. Erdogan en Gülen hebben jarenlang samengewerkt. Dus natuurlijk weet je dan wie waar zit. Het waren bondgenoten, maar er is een scheuring ontstaan. En dus was het heel makkelijk om binnen een paar dagen heel veel mensen uit hun ambt te zetten, want ze wisten precies wie waar zat met welke achtergrond.

De heer **Segers**: Dat was in Turkije.

Mevrouw **Yücel**: Ja, maar dat is ook hier.

De heer **Segers**: Er waren ook tegenstellingen hier in Nederland.

Mevrouw **Yücel**: Ja, die lijnen zijn kort, is mijn ervaring tot nu toe. Want wat daar gebeurt, zie je direct ook hier terug. Op die manier.

De heer **Segers**: Vindt u de huidige invloed vanuit Turkije ongewenst? Dat is het woord dat wij gebruiken bij deze ondervragingen: ongewenste beïnvloeding.

Mevrouw **Yücel**: Ik vind het ongewenst voor de kansen van jongeren hier en voor het samenleven. Want jongeren worden van jongs af aan al geïndoctrineerd of beïnvloed door boodschappen waarbij opvattingen erin worden gepompt over de positie van vrouwen, ongelijkheid, vijanddenken over joden, over Armeniërs, over andere bevolkingsgroepen, over andersdenkenden, vijanddenken. Dat is niet goed. Dat is geen vrijheid en dat is al helemaal geen inclusie. Dat is niet wat ons verder brengt met z'n allen,

met alles waar we in verschillen qua geloof, qua afkomst. Je hoopt dat we één ding gemeen hebben en dat is dat jouw vrijheid -- ik kijk nu willekeurig iemand aan -- om te geloven of om niet te geloven, dezelfde vrijheid is voor mij om homoseksueel te zijn of om wel of niet te geloven. Jouw dochter en mijn zoon horen dezelfde kansen te hebben.

De macht, of het nou religieuze macht is, of macht vanuit een staat, of macht op een andere manier, moet altijd bevraagd en bespot kunnen worden. Dat is het beste recept tegen tirannie, tegen onderdrukking. Als je tegen onderdrukking bent, tegen achterstelling, tegen uitsluiting, tegen discriminatie, moet je vrijheid omarmen. Dat is in ieders belang en zeker in het belang van de mensen die het minste een stem hebben, dus zeker in het belang van de minderheden. Daarom is het zo cruciaal dat we vanuit het pakket van universele waarden, deze democratische waarden, jongeren grootbrengen, om zo vreedzaam samen verder te kunnen leven en samen stappen vooruit te maken.

De heer **Segers**: En gelovigen moeten dan tegen een stootje kunnen.

Mevrouw **Yücel**: Zeker. Het gaat altijd weer over ideeën.

De heer **Segers**: Ik zeg dat helemaal los van mijn eigen achtergrond. U geeft eigenlijk al aan wat er nodig is, namelijk een samenleving die vrij is, die gelijke kansen biedt. Buitenlandse beïnvloeding is één ding, daar kunnen we misschien wel of niet iets aan doen, maar u wijst op werken aan een samenleving waarin de rechtsstaat centraal staat, waarin artikel 1, ieders gelijkheid voor de wet, veilig is, en op gelijke kansen. Zijn er concrete maatregelen die we kunnen nemen om te werken aan die samenleving en om ongewenste buitenlandse beïnvloeding tegen te gaan?

Mevrouw **Yücel**: Ja. Ook dat heb ik uitgewerkt in mijn position paper. Nou ja, "uitgewerkt" is een groot woord, het is een aanzet. Voordat ik naar twee

concrete maatregelen ga, zou ik nog willen zeggen dat wij uit een periode komen waarin we het heel veel over integratie hebben gehad -- ik kijk met u mee naar de klok -- maar we praten nu steeds meer over inclusie. Ik wil hier toch even gezegd hebben wat ik vind over inclusie. Inclusie gaat niet over uiterlijke kenmerken. Het gaat niet over "nou, ik heb hier iemand met een migratieachtergrond erbij" of over "ik heb ook iemand met een andere seksuele geaardheid erbij". Natuurlijk, daar ben je ook inclusief voor. Maar inclusie gaat vooral over waarden. Inclusieve waarden die je met elkaar draagt. De waarde dat je mag verschillen, maar dat je altijd samen bewaakt dat we niet discrimineren, dat we niet oproepen tot geweld, dat we geweld niet vergoelijken, dat we mensen niet wegzetten en dat we geen haat zaaien. Dát is inclusie. En dat mag je van iedereen vragen. Ook van minderheidsgroepen mag je dat vragen, en ook tussen minderheidsgroepen. We moeten daar veel meer oog voor hebben en inclusie dus op een andere manier aanvliegen. Overal, want heel veel organisaties zijn ermee bezig.

Verder denk ik dat het ook heel goed is om artikel 23 te moderniseren, aan te passen, om zeker te stellen dat vrijheid van onderwijs geen alibi wordt om antirechtsstatelijke, antidemocratische denkbeelden te indoctrineren. Stel dat veilig. Dat lijkt me heel urgent voor al die jongeren, maar ook voor de toekomst van de vrijheid van onderwijs. Dus ook voor het onderwijs zelf, lijkt mij.

Een ander punt is: sta naast alle professionals, bestuurders, politici die hun nek uitsteken. Blijf naast hen staan. Sta ook vooral naast de dame die hier voor mij was, en die heel moedig haar verhaal doet. Ga naast haar staan, want ook zij zal nu, na vandaag, heel veel bedreigingen en onderdrukking en druk krijgen vanuit die gemeenschappen. Laten we daarnaar blijven omkijken.

De heer **Segers**: Dank u wel.

Mevrouw **Yücel**: Alstublieft.

De **voorzitter**: Dan zijn we hiermee aan het eind gekomen van dit verhoor. Ik wil u hartelijk danken voor uw komst naar de Kamer.

Sluiting 16.17 uur.